

انا تیلی

تیسرے میلہ جوق بولور.

بو کیتابی تالیف نه تگهن قاراچایلی اسماعیل اقبایه ف.

— نه کینچی کهره توزه تیلیب باسماغا ورولدو —

534259

ХАРЬКОВСКАЯ ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА

— 25-10-1925 —

188520

۱۹۲۴ جیل

اناتیلی

تیلر ملت جوق بولور.

بو کیتابنی تألیف نه تب جاراشدیرغان قاراچایی
اسماعیل اقبایهف.

نه کنجی کره توزه تیلیب باسماغا ورولدو

534253

ХАРЬКОВСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА

سنه هجره ۱۳۴۱

سنه میلایه ۱۹۲۳

25-1925-1925

198520

قوبیک

قیمتی

اناتالینسکی.

حوکومات باسماخانیسیده یاسیلدی.

انا تىلى

تىلىزىز مەت جۆق بۆلۈر.

بىر مەت تىلىن سىيلاماسا قۇل مەت وزاق جاشاماز. ھار

بىر مەتتى كەللىك جاشاوو ۋچۇن جارشىدىرىلغان انا تىلى بۆلغا

گەرە كدى. (اجىبى) باشقا تىلدە جۆزدە بەشى خىرلانسى (استفادا

ئەتسە) انا تىلىندە جۆزدە تۆغسانى خىرلانىر.

بو كىتاب قاراجاى تىلىندە انى اللىدى.

اسماعىل.

- ۱ -

ا ت

ا ت .

ا ت . ا ت ا . ت ا ت . ت ا ت ا .

- ۲ -

ن ن ن

ا ن ا . ت ا ن ا . ت ا ت ا . ا ن ا . ا ت ا . ا ت ا ن ا .

-۳-

ر ر

نارات، تار، تاراء، تارار، اتار، تارتار، نارات، نارت، تارت.
ات تارتار. انا ات اتار.

-۴-

ق ق ق ق

قار، قاراء، اق، تاراق، قارت، قانات.
اق قار، قارا تانا، تاراق تارار.

-۵-

م م م م

ماقا، قاما، قارماق، ارتماق، تارتما، انام، اتام.
اتام تارتار، انام ما تاراق، اتام ما قاما، ما قارماق. ما ماقا، ما ارتماق.

و و

وز. قوم. قوروم. توتماق. ورو. توقوم. بوتاق.
او. تاو. تاوق. تورما. تورنا.
قان قورت. قورمان تووار. اتام ات توتار. اتام ونوتور.
انام ونوتما.

ما او. ما تاو. ما تورما. ما تورنا.

ش ش ش ش

اش. تاش. قاش. شام. تاشا. قوش. قارناش.
قارا قاش. قوش قانات. اق تاش. تاماش تاش تارتار.
قاماش اش اشار. اتام تاناما اش اتام.

- ۸ -

ب ب ب ب

اربا . بابوش . باش . تابا . قاب .

قابان . توبان . قابوق . بوتاق . بارماق .

بابوش .

انام باش تارار . بابوش قاب اشار . ما بابوشنو بورنو .

- ۹ -

ل ل ل ل

بال . نال . بالا . مال . تولو . بولوت . بالتا . قولاق .

ولاق . بولبول . تال . الما .

ات نال . بالا بال اشار . تانالا تورانلا . امان بالا الما

ورلار . انام اتاما بال اشات .

- ۱۰ -

ی ۱ ی

یتله .

تیل، قیما، تیش، یش، ای، تای، بای، بایتال، بایراق، قایماق،
قویماق، بایرام، ایران، مایول.

تای تیشی، تیشی تانا. بایتال تای تابار. الا بوتاق بوتایلا.
تایلا اش اشایلا. تانالا اش تابمایلا.

- ۱۱ -

د د

داود. داداش. داوم. دارمان. مدار. دران. بودای.
داود اریا اوار قادال. مورد بار بودای ون ال. داداش
تاودان مال اودوردو.

- ۱۲ -

ي ؤ ة ب

قاشیق. اشیق. بشیم. تپتیر. قینا. پندیر. تارې. قادیر.
اشلیق. قیل. نانق. قاتیق. تیرناق. باشلیق.
ناني اریا بلا تاش تاشیدی. ات پندیردا ایلانادی. انام
تاراق بلا باشین تارایدی. اتام ورونادی. الیمدا اتلی بارادی.
بارماقدا تیرناق باردی.

ج ج ج ج

جار. جور. جای. جاو. جوورت. جورون. جویران. چیلقی.
جلان ادامنی وراڊی. جور تاودا جاشاییدی. بولبول
چیرلاییدی. تاودا جاوم جاوادی. جاشلا جووناللا. اتام تایجاندا جوقلاییدی.

و و

وت. تۆن. جۆل. وتون.

قۆناق. جۆماق. ورونڧوق.

ورونڧوق.

وت جانادی. تۆن چیلپی. قۆبان شولدایدی. جاشلا
تۆب وینایلا. قۆیلا تاودا وتلایلا. اما جۆماق ایتادی.

شامای وٲون جارادی . وٲروندوقدا وٲرون باردې . اداملا
وٲروندا جوقلايلا . اتامې التې التې اتې . وٲن توواري باردې . بارېدا
وٲن التې بولاالا .

چ چ چ چ

چانا . چاچ . چاٲېر . قامچې . چٲوماچا .
چېندی . قالاچ . چېنار . توچ .
جامچې . چالقې .

چوروق .

چٲمور جاو چايقايدې . قاردا جاشلا چانا بلا وچاللا . چاچې
تاراق بلا تارايلا . چېچېق بوتاقدا چېرلايدې . جاشچېق کيتاب
توقويدو . قامچې بلا اتې وړالا . چالقې بلا جالالا .

- ۱۶ -

۴

۵

جەل، جەر، تەر، تەرى، چىللە، بېچەن، جەلیم، جەلین،
بېچەنچى، تەمىرچى، تەمىرلى.

تەمىرچى بالتا يىشلەيدى. بېچەنچى بېچەن چالادى. اتامى
ات جەرى باردى. انام الما بەردى. مەن المانى اشادىم. الما جاي
بىتەدى. يىشچى يىشلەپ تەرلەدى. مەن تەرلەدىم. قۇل تەرلەدى.
الا تەرلەللە.

ئە

ئەمەن. ئەل. ئەت. ئەس.

ئەمەن.

س س س س

ساماوار.

اسلالا.

سابا. سابان. سالات. سنجیر. تاسما. سوو. اسما.

ساماواردا سوو قایناتاللا. اسلان باتیر جانواردی. سوسران

دهرسین وقویدو.

سهن اتنی جهرین سال، مهن مینهیم. انام ساری جاو الدی

جاشلا سوودا جووناللا.

مەن جوونام، سەن جووناسا، قۇل جوونادې، الا جووناللا.

مەن قۇيىما، سەن قۇل الا

— ۱۸ —

ك ك ك ك

كېشىك.

كەمە.

كامار. شېندىك، چەك، كەين، چەلەك، تەرەك، يەشىك،

سەنەك، كەلەن، كەركى، كەرتە، كەمە.

هشەك بلا ايران كهلتيرهله، كيشديك تابجانان سه كيردى،
سابى بهشيكده جوقلايدى، تهره كده چچق چىرلايدى، كهمه
سودا باتمايدى، چهلەك بلا سوو الالا، الما، كهرتمه، شابدا
تهره كده يتتهله.

كهلىن كهلى، قل كهرك كهلتيردى، قل كهچە اتانې اتانې
ورتون سالادى، ساوتلانى جووادى، اش ييشيرهدى، كيملەنى جووادى.

- ۱۹ -

ۋ

ۋى، كۈرەك، كۈن، سۈت، تۇرتۇ،

چۈن، كۈمۈش، كۈبۇر، كۈل، تۈي، اۋ.

چۈي، تۈتۈن، سۈرۈۋ، جۈجەك، كۈچۈك، تۈك.

كۈن جارېتادى، جۈجەك جۈۋلدەيدى، كۈچۈك ۋرەدى،
كۈرەك بلا كۈرەيلە.

تۇيىدىن باستا ەتەللە، جۇندەن جامىچى، باشلىق ەتەللە، كۇمۇشچۇ
كۇمۇششەن بەلباۋ، ات كەرەك كامار يىشلەيدى، يەك سۇت
بەرەدى، سۇتدەن يىشلاق، ايران، جاۋ ەتەللە.

- ۲۰ -

ۋ

بۇرۇ، كۆرۈك، جۆرمە،

كۆمۈر، كۆل، كۆلەك.

كۆك.

بۆرك.

اناسى جاشىن بۆلەيدى، بۆرۈ مال اشايدى، جاشلا كۆلدە

جووناللا، قوتون كۈيسە، كۆمۈر بۆلادى، جۇجەكلە تۇيۇ جۈپلەيلە.

كىشىدىك جۆرمەنى سەرمەدى، جەتەلمەدى، سۇرا اچولانېپ
ايتىدى: تۇرسون الاى مەن اشامام كىرلى جۆرمەنى.

— ۲۱ —

ك ك ك ك

سۈككە، قۆككۈراو، اتاك، اناك، قاككا، جاككۈر،
مىككى تاو، تاك، تېككېلاووق، مېككېلان، ماككېلاي.
قۆككۈر. جاككۈر جاوادى، قۆى ماككېرايدى، جاشچىق
دەرسىن اككېلايدى، اتاك اناك سەنى سۈيەللە، قۆككۈر
ينەك سۈتلىدە.

يگكىردە كۈن باتادى. ەرتدەندە تاك اتادى. تاكدا تاوق
قېچىرادى. اتاك سۈككۈزۈ بەر. سۈككۈ سووق ساوتدو. مىككى
تاو ەم مىك تاو لانى يىرىدى اككا قوروسچا ەلبروس دەيلە.

- ۲۲ -

گ گ

گاگگې، اگگا، چوگه،

گه بهن، گېپې. وگه،

كوگورچون، نه گه.

گوگهن. وتورگو. گه به نهك.

گوگروك.

چوگوچه.

مهن بۇگۇن ۋىگه باردېم. انام ماڭكا گاگگې بەردى.

ۋگه اناگې اناك كىيىك سۇي. كوگورچون قاناتلېدى. گه به نهك

كىيىمدى. وتورگو قىل كەرە كدى. گوگهن ئى كەرە كدى.

نه گه و بلا سىداملايلا. گېپې او نه تەدى. قارناشېم ماڭكا

كىتاب بەردى. ساڭكا قلام بەردى. اڭكا داوات بەردى.

- ۲۳ -

ز

بوروۋو.

نازلا.

قاز. كۆز. ميز. تاز. جاز. ارباز. بوز. بۆز. قۆبوز. قۆزو.

جۈزۈك. قۆز. ۋگۈز. قازان. گۈزەن.

قاز سودا جۈزەدى. كۆز بلا كۆرەللە. جاز سابان سۈرەللە.

كۆز بىچەن چالاللا. قراق قوراللا. قۆزو ئاسىنا ما كىپرايدى.

قۆز تەرە كدە يىتەدى. جۈزۈك بارماققا سالاللا. اربازغا مال جىياللا.

كۈگۈرچەنلە جاز مورولدايلا. جاشلا بوزدا وچاللا. گۈزەندە

ئەت، تۈزلۈك، بشلاق، جاۋ، ون ساقلايلا. ما قارا! بوزو

يەنە كىنى ئەمە تورادى. ئام قىزىنا مە كىتۈپ جازادى.

مەن جازاما. سەن جازاسا. قۇل جازادې. يىز جازابىز. سىز
جازاسىز. الا جازاللا.

- ۲۴ -

غ غ غ غ

قارغا. جوغۇتور. قوزغون. بوغا. قومغان. باغىر. ساوغا.
وزغا. اغاز. جاغا. چاغىر.

قوزغون قارا قاناتلىدى. قارغا قىچىرادى. باغىردان تاز، قومغان،
قازان، گۆگەن يىشلەيلە. چاغىر ئەسىرتكەن يىچكىدى. يىگى ادام
يىچمەيدى. وزغا بلا تارپىدان تۇرى ئەتەللە. اغاز اق جانۋاردى.
جوغۇتور تاۋدا جاشايدى، قايغا ۋرلەيدى. مەنى اتامى ئەكى
ۋەكۈزۈ بىر بوغاسى باردى. بوغالا تۈرۈشلە. بوغالا توۋارلانى
ايۇدەن، بۆرۈدەن ساقلايلا.

ویوملو قارغا.

قارغا بیر تار قوشوندا سو کوردو. قارغا انان یچەرگه
سؤیدو، نه کورمشیب اوزون سوغا جه تديرالمادي. سئرا قارغا
تاشچقلانی سوغا ائپ باشلادی. سو کورب قوشونو باشینا
دهری تۆلدو. ولزاماندا قارغا سودان یچیب تئیدو.

— ۲۵ —

خ خ خ خ

قاچخاچ، خاربز، باخچا، اچخا، اچخچ، سئختا، خورما،
خاون، سئخان، بخي، خار، خانس، باسخچ، کهسگیچ.
خاربز تاتاي کؤگه تدی. اچخچ بلا ئه شيکنی اچاللا.
باسخچ بلا وړله یله. قاچخاچ، بخي، خاربز، چرگاندور، سئخان،
گاردوش باخچادا يته لله، خورما سيیلي کؤگه تدی. خورما جلي
جهرده يته دی. قزلا خار ئه ته لله.

بیر قزجق باخچادا وینای تورغانلای توغوز اما تابدي

ۋېچىسىڭىن گىتچە قارناشچىڭىڭىزغا بەردى، قېزىچىڭىڭىزغا كەسىندە نەنچا
الما قالدى؟

سەختالا ۋەينا ماڭىز دەرسىگىزنى ۋەقوغوز، ۋەقوى، جازا
بىلمەگەن ادام جازىقىدى.

مەن ۋەقوىسا، سەن ۋەقوىسا، ۋەقوىدۇ. بىز ۋەقوىيوز،
سېز ۋەقوىسوز، الا ۋەقوىلا.

- ۲۶ -

ح ح ح ح

حەينوخ . حەوتا . حەوموخ . موخەل . ماتوخ .
جاشلا بوزدا حەينوخ ۋەيناىلا . خوشتاى حەوراىغا حەوتا الدى .
موخەل ادام ىش تەدېرمايدى .

بىر باينى ئەكى جاشى بار ئەدى، ۋەل باي گىتچە جاشىن
ارتىق سەۋىيەدى، باي ۋاۋرۇنۇ اللېندا مۇلكۇن گىتچە جاشىنا

بەردى، تامادا جاشىنا بىر زات بەرمەدى، گىتچە جاشى موخول،
خوموخ ادام ئەدى، مۇلكۇن ساقلامى تاوسىدى، جارلى بۆلدۈ،
تامادا جاشى جىگەر ادام ئەدى، يىشلەب ئورونوب كىچى قارناشپىندان
ئەسە باي بۆلدۈ.

نارت سۆز: يىشلەمە گەن تىشلەمەز. اخ دەمە گەن وىخ دەمەز.

— ۲۷ —

ب

لامپا. پاى. پاپاخ. پاچاخان. كرىپچ ارپا. پورچ. چاپراق.
كۆپۈر. قالپاق.

پورچ كۈچلۈدۇ. سووغا كۆپۈر سالالا. قاراچايدا ارپا بەك
يىتەدى. لامپا جارىتادى. انام ماڭكا پاپاخ ئەتدى.
مەن پاپروس يېچمەم، تۇرۇن ادامنى ۋىگەسىنە زاراندى.

مەنى ئەگەچىمى پاي جەپگەلى باردى. كرىپچ بلا پەج ئەتەللە
ۋى يىشلەيلە .

— ۲۸ —

ژ ژ

قامشاق . قەمزا . چىبىيژى . لىيژە . اژداغان . اژا . قوژاي .
اژگەرى .

اژگەرى قوژاينى اتىن ورلاب اژاغا ساتىپ، اژا اتى
تانىپ قوژاينا قايتاردى . اژگەرى اتغا الفان اخچاسىن اژاغا
قايتارمادى .

اژگەرى نە ئەتدى ؟

اژا اتى نە ئەتدى ؟

اژانى اخچاسى نە بۆلدو ؟

- ۲۹ -

ف و

فایتون.

گرافین، فانار،

سافیات، فیس.

گرامافون.

سافیات فانارنی وف دهب جو قلاتدی فانارنی که چه قو لفا
توتاللا، ورامفا سالاللا. فانار ورامنی جاربتادی. فہسنی باشخا
کیہ لہ. کرافینگہ سو قویاللا. شکافا تاباق، ایاق، قاشمقی،
ستاگان کییک ساوتلا سالاللا. فیل جانوارلانی ٹہم ولوسودو.

- ۳۰ -

ح > ≈ ح

حیلا. احما. حامید. ماحمود. حوکومات.

شورا خو کوماتى بىزگە جەر بەردى. ئەندى بىز جەرلى
بۆلۈك. جامان خالى بۆلۈك ادا مالاغا نۆگەر بۆلۈك قىلىق گودودو،
الانى خالىن الير، كىمگە نۆگەر بۆلۈك انى خالىن اليرسا.
نارت سۆزۈ نۆگەرین بىلسەك خالىن سورما.

شورا خو کوماتى دەگەن نەدى؟

قۇل بىزگە جەر قىلاى بەردى؟

- ۳۱ -

ع ع ع ع

عابا . عالى . عومار . عالىم . عامال .

ساعات .

عالى ئەفەندى عاباسىن كىيىدى. ادام عىلمو بىلرگە كەرە كدى.

علیمو ادامفا دونیا اشخایق تابدریر. علیو عامال بیر بولسا بیلیم
کوگمت قابدریر.

— ۳۲ —

ه ۲ ۴

هارون، ئیبراهیم، هود، هارشم ادام اتلایلا.

وقوغان ادام هار زاتنی ییلهدی. هایدا کهل ماکتابغا

بارایق. هار کیم ماکتابدا رقیولا.

مهن وقویما. سهن - رقیوسا. قل وقویدو.

یز وقویبوز. سیز وقویسوز. الا وقویلا.

مهن وقودوم. سهن وقودولش. قل وقودو.

یز وقودوق. سیز وقودوغوز. الا وقوللا.

مهن وقوروقما. سهن وقوروقسا. قل وقوروقدو.

ييز وقوروقبوز. سيز وقوروقسوز. الا وقوروقدولا.

مهن وينايما

مهن چيرلايما

مهن اشايما

مهن جازاما

قاراچاي الفبا.

ا ب پ ت ج ح خ چ ح د ر ز ژ
س ش ع غ ف ق ک گ ل م ن
و و و ی ی ه ه ه

بيلاني تشيندا قاراچاي تيلگه کهرهك يزلماغان التي

حرف باردې الار: ث ذ ص ض ط ظ

بلاني ئوستاز كهسي باشغا تانپهر.

فاتىما .

مەنى ئەگەچىم فاتىما ۋەقورغا جازارغا يىلمەي ئەدى. اتام انى
ماكتابغا سالدې. ئەندى فاتىما ۋەقورغا، جازارغا، حساب ئەتەرگە بىلەدى.

اجاشخان سابى .

يىر سابى اربازدان تىشنا چىپ اجاشخان ئەدى. بو سابى
«ۋاي انام!» دەپ جالايەدى. اداملا انى كۆرۈپ سۆردولا:
«جاشچىق انانك كىمدى؟» جاش جالاي جالاي ايتدى: «دونىادا ھار
كىمدەن سىيلېي كىم ئەسە، ۋەلدو مەنى انام!»

ۋەكۈز بلا قالاچۇك .

يىر سابانچى سابان سۆرە تورغاللاي. ۋەكۈز قالاچۇكگە
ايتدى: «قالاچۇك سەنى تارتا ارېدېم» قالاچۇكگە ايتدى ۋەگۈزگە:
مەندا سەنى تويدورالمى بەزدىم» .

جاش بلا كۆزلۈك.

يىر جاش اتاسىمىنان تىلەدى: «تام ماڭا يىر كۆزلۈك
ال، مەندا وقورغا جازارغا سۈيەمە» اتاسى اشخې جاشىم،
مەن ساڭا جاش كۆزلۈككە الايم دەپ يىر ئەلىفبا كىتابچىق
الېپ بەردى.

سۈرۈچۈ بلا كىتاب.

يىر سۈرۈچۈ جۇلدا يىر كىتاب تابدې. كىتابى الېپ وقورغا
موراد ئەتدى: الاي بولغانىچۇن وقويالمادې. سۈرۈچۈ كىتابىغا
اچولانېپ ايتدى: «اي جاراوسوز كىتاب! موللانى كۆرسەك
سەن چارتلارەك، مەنى كۆرگەنىڭدە تىلىسىز بولاسا.
نارت سۆز: كۆزۈندە تەرەگى بولغان چۆبۈ بولغاڭا
سوقور دەيدى.

موسا بلا بۆرۈ.

موسا قویلا كۈتە تورغانلای بیر بۆرۈ چاپ، بیر قویون
الېب قاچدی. موسا بۆرۈنۈ ئېتىدىن جابارغا قەرقوب بیر تاشنى
جاتېنا قىلىپ تووایلاپ قىچرىق ئەتدى. موسانى قىچرىق ئەشتىپ
قەشەدىن یتلە چاپ جەتدیلە. قەينو بۆرۈدەن سىيردىلە بۆرۈنۈ.
ساگال ساگال ئەتدیلە. موسا یتلەنى كۆرگەنىدە باتېر
بۆلدۈ. تاشنى جاتېنان قەربوب قەيلارنى قاتېنا باردی.

اشخى یت.

بیر كۈن بیر ۋىنە ارپازېنا ارماقلاری بلا بیر ساداقچی
كەلدى. یت انى كۆرۈپ ۋرۇپ باشلادی. ساداقچی یتگە
ایتدی: «سەن نەگە ۋرەسە؟ مەن وروچو رۋىلەمە، ساداقا
تېلەي كەلگەنمە ئەكى كۈن بۆلادی مەن جوق اشاماغالى»

یت: «مەندا سەنى اچ بۆلغانىڭى بېلىپ كەلگەنىڭى يەمە
يىلدىرگە ئۈرمە» دەپ جۈۋاب ئەتتى.

يىڭى ويۇن.

عالى يوسۇفگە: «كەل تە كەلە بولايقدى الاچا تۇرۇشۇپ
وينايق» دەدى. يوسۇف: «ھايدا كەل» دەپ ئە كىسىدا تۆرت اياقلاندېلا.
سۇرا چاپ ماڭىلايلارن يىرىيىنە وروب ئە كىسىدا جاللا.
تە كەچا وروشايز دەلادا ماڭىلايلارن دۇغورا چىقاردېلا.

ئەرىنچەك حاسان.

يىر كۈن حاسانگا: اتنى سووغا ئەلت دەپ ايتدىلا. وڭاي جانىم
ئەتاللىق تۇرۇلە، ئەرىنلەرىم جار بىلغاندى دەپ ونامادى سۇرا حاسانگا: كەل
جۈۋرت يىچ، دەللە حاسان: قايداد مەنى ولۇقاشىمىم دەپ وڭرگە قەيدو.
نارت سۆز: ايشىدە جوق اشدا بار.

نارتۇخ ايتادي:

مۇرزەولەنى باشىما جارلىلانى اشىما.
پلەو ئەتسە پلەومە كىرچىن ئەتسە تىلەيمە.

بوداي ايتادي:

ماڭكا بوداي دەيدىلە ھار كىم مەنى يىزلەيلە
مەندەن كىرچىن ئەتەللە انى بېملا جاشارغا
ھالوادان سۇيەللە الا مەنى اشارغا

تاري ايتادي:

تارىما مەن قاچ خاچ كىيىك بودايفى قارناش كىيىك
جاڭگىز مەندەن بودايسىز كىرچىن بىشەرتاش كىيىك
كىم نە تۇراۋ ايتسدا سىز خانسلانى باشىمىز
سىز سىز جاشاۋ بىرلماغان اداملانى اشىمىز.

حامید بلا ته که .

حامید ته که بلا قوینارغا سۇيۇپ اربازدا ته که نی قولاغیندان
تارتیب جۇرۇتۇرگە وموت ئەتدی، حامید ته که نی قولاغینان
تارتا ئەدی . ته که وا ایاقلارین تیرەب بارغا ونامای ئەدی . حامید
ته که گە اجولانیپ قولاغین بەك کۇچا بوروب تارتدی . ته که نی
قولاغی اچیدی . ته که حامیدنی قىزلونان پىچىنىپ انى مۇيازەرى
بلا وروب چارتلاتدی . حامید چىقىلىپ اربازدا بىرلغانلا بارىدا ئەشتىرچا
قىچىرىق ئەتدی . ته که وا، حامید نه ته تەریکدی دەپ ماڭگىلاين
چەرگە ایلاتىرىپ تېگكىلاب تۇختادی .

قومورسخان بلا کوڭۇرچۇن .

قومورسخانچىق سو ىچە تورغانلای . سو چاقالب وردو .
قومورسخانچىق سوغا باتارغا تەبرەدى . بىر کوڭۇرچۇنچوك بوتاقى
الب وچوب که لگەنلەى قومورسخانى باتارغا باشلاغانىن کوروب ،

بوتاقچىنى اڭكا اتىدى. قومورسناچىق اڭكا مېنىب سونو
قىرىنا چىقىدى.

يىر جاشىق قىل ساعاتدا كۆگۈرچانچى كۆتۈردۈ. قومورسناچىق
انې كۆرۈپ جاشىقنى قايتىپ قىچىرتىدى. قىلزاماندا كۆگۈرچونچىك
پىچىنىپ وچوب كەتتى.

گۈگۈرۈك بلا جوموشچولا.

يىر ۋى يىچە ئەرتەن بلا ئەرتە، گۈگۈرۈك قىچىرغاللاي
تورائەدى. جوموشچولانى يىرە يىشكە سالايەدى «گۈگۈرۈك
قىچىرماسا يىزنى ئەرتە تورغوزماز» دەپ يىر كۆن جوموشچولا
گۈگۈرۈگۈنۈ ۋەتۈردۈلە. الاي بولغانچون، جوموشچولانى يىشى
ارتىقىدا قىين بۆلدۈ. ۋى يىچە گۈگۈرۈك دان بىشاغانىدا،
كەچ قالالا دەپ ارتىقىدا ئەرتە قوبارا باشلايدى.

وَيُوسُوز وُي يىجە .

چىچاللا كۆزدەندە جاۋنو اشايەللە . ئۇ يىجە چىچانلانى قېرىدىرىغا
كىشىدىكى كۆزەگە ئېب ئەشكىنى بەگىتىدى . الاي بۆلغانىچون
كىشىدىك وُي يىجەنى جاۋوندا ، بىلەنچىدا اشادى . سۇتوندا ايرانچىدا
ايچىدى . ئۇ يىجە يىلىمىش يىش ئەتكەن اگكىلادى .

اسلان ايۇ تۇلكۇ .

اسلان بلا ايۇ يىر كەسەك ئەت تابدىلا . الا ئەتنى وسونە
جاغالاشا باشلا . جاغالاشا جاغالاشا ارب ئەكىسىدە يىرەر جەرگە
تۇگكەرەللە . تۇلكۇ بلانى بلاي كۆرۈپ جاشىرتىن بوغا بوغا
كەلىپ ئەتنى سەرمەب قاجدى . تاشاغا بارىپ تېنچ تېنچ اشادى .

سەقور بلا فانار .

يىر سەقور كىشى كەچە فانارىدا قولىندا سۇت اېب بارا
ئەدى . يىر جاش اگكا جۇلۇغوب الان ! سەنى چۇن كەچە

كۈندا يىردى، سۆرا فانارنى نەتەسە؟ دەپ سۆردۈ. اگنا سۆقور
فانارنى سەنى كىيىكلە كەسلەرىن وروب سەۋەتۈمۈ تۈگمەسىنلە
دەپ جورۇتەمە دەپ جوواب بەردى.

باشخېچ .

يىر ۋىنۇ قايرغاسىنا يىر باشخېچ سۈيەلىپ تورايدى . باشخېچنى
وڭارى جانى كەسى كەسىن وللو ئەتىپ مەن باشداما سەن
ھار زاماندا تۇيدەسە دەپ ايتدى . جۆلدان قوزوب بارغان يىر
ادام بو سۆزلەنى ئەشتىپ، باشخېچنى باشىن تۇبۇنە ايلاندېرپ
سالدى . باشخېچ ايتغانىنا بوشمان بۆلۈپ ئەكىنچى يىر ذات ايتالمادى .

كۈچۈك .

يىر كۈچۈك جوقلاب تورغانلاى، انى باشىندا سارى چىيىن
ارى بەرى وچوب جەزىلداى ئەدى . قل انى جەزىلداغانىنا ويانېپ
چۈنچايدى . قل وموت ئەتدى انى يىسكەرگە سارى چىيىن

وچوب گترگا خانسغا قوندو. كۈچۈك اڭگا ئوردۇ. سارى
چىين وچدو. كۈچۈك انى پزىنان قابارغا سوردۇ. قىل جەتەپ
قابارغا تەبرە گەنىندە، سارى چىين انى ئەرنىنە وروب اچىتىدى.
كۈچۈك قاكىپ ورنونا قاجدى. ورنونا كىرىپ چوئچاپ
ساغىش ئەتەپ ايتىدى. اڭگا قاتىلغانىمى امان ئەتدىم. اڭگا خاتا
ئەتەمە دەدىمدا كەسىمە خاتا ئەتدىم.

تەلى كۈچۈكچۈكنۇ ايشىن سەن جاراتىدىكىمى؟

بال چىيىنلە بلا سايىلە.

سايىلەنى اتالارى بال تاراقلانى جىيا ئەدى. موسا بلا راخىماوا
سەير گە قاراب تورايەللە. اتالارى كەتگەنىندە سايىلە بال قوشخا
باردىلا. ئەكەچى قاراشىمنا ايتىدى. بال چىيىنلە گە جووق بارما الا
سەنى ورورلا. موسا ئەكەچىنە تېڭىلامايى. باشىن جاولوق بلا
جاپ قىلۇ بلا چەتەنگە وزالدى. راخىما جەرتلەويك تەرەكتى
توبوندە ولتورۇپ قاراي ئەدى. موسا بال تاراقلانى سىپىندىرۇپ،

ما! مەن بال اشارما ساڭاوا بەرمەم. دەب، ئەگەچىن
قۆزۇي ئەدى. جەل وروب موسانى باسپىندان جاولوغو تۇشۇدۇ.
ۆلزاماندا بال چىيىنلە موساغا باسپىدىلا. موسا يۈزىنا ايلانېپ قاچدى.
راھىماوا بال تاتلىمىدى دەب قىچىرىپ كۆلەنەدى.

جلنى دۆرت چاغى باردى.

(جاز، جاى، ئاچ، قىش)

قار ئەرىپ جەر اچىلغان كۆكدەن جاڭگور چاچىلغان

ئەل گولەتچا قادالغان جەر سۇرۇلۇپ قارالغان

تەرەك چاغىپ اغارغان قوی قۆزوغا تارالغان

بىل قايسى چاغىدى؟

خانس باشلانې قوسخانى قوش بالانى ئوچخانى

وراقچى وروب سايلاغان كۆلەنچى اېپ بايلاغان

چالقىچىلار تىزىلگەن گەبەن چەرەن سۈيەلگەن

بىل قايسى چاغىدى؟

تاشووللار ئەتەلەپ دورقودا پەندىر ساپەكەن
چايدىقلادان تەيگەلەپ قەينۇ جۇنۇ الەكەن
كۈز يىشلەزىن يەتدەرىپ ھار كىم ئۇيگە جىلغان
بىل قايسى چاغىدە؟

دۇنيا باشىن قار باسەپ خاق مالەنا اش سالغان
سو بوز بلا جاپاپ جاشلا اشېق تەينانغان
بىل قايسى چاغىدە؟

ئەرتەن بلا.

ئەرتەن بلا تورغاللاي مەن كەينەمە، بەيمى قۇلومو جۈۋاما
باشىمى تارايمە. اتامى انامى قۇللارەن با ئەتەمە. الا بلا يەرگە
اش اشايما. كىتابلارەن الەپ ماكتەن باراما. ماكتەدا سوختا
ئۆكەرلەرىم بلا كۈرۈشۈپ سلام بەرمەمە.

— ۱۰ —

تورما.

قارت اگگا تورما سالدې. تورما يتيب وللو بولدو وموت
ئەتدى چىغاربرغا، تارتدې تارتدې چىغارالمادې.
اگگا امانى چاقىردې. اما كەلدى اگگادان توتدو،
اگگا تورمادان توتدو، تارتدېلا تارتدېلا چىغارالمالا.
اما توودوق قىزىن چاقىردى، قىز كەلدى امادان دوتدو،
اما اگگادان توتدو، اگگا تورمادان توتدو، تارتدېلا تارتدېلا
چىغارالمالا.

قىزچىق يىتى چاقىردې. يت كەلدى قىزدان توتدو، قىز
امادان توتدو، اما اگگادان توتدو، اگگا تورمادان توتدو،
تارتدېلا تارتدېلادا تورمانى چىغارالمادېلا.

يت كىشىكىنى چاقىردى. كىشىكى يىتەن توتدو. يت
قىزچىقدان توتدو، قىزچىق امادان توتدو، اما اگگادان توتدو،
اگگا تورمادان توتدو، تارتدېلا تارتدېلا چىغارالمالا.

كىشىكى چىچخانى چاقىردى. چىچخان كىشىكىدەن توتدو،

كىشدىك يىتمەن توتدو، يت قىزچىقدان توتدو، قىزچىق اممادان
توتدو، امما اككادان توتدو. اككا تورمادان توتدو تارتىپلا
تارتىپلا تورمانى چىقاردىلا.

بازمان .

ھار زاتنى چە گەر ۋچۇن بازمان باردى . بازماننى ورتاسىندا
تۇز بولغانىن يىلدرەن يىر چۇي باردى . ئەكى وچۇندا سىنچىرلا
بلا تاغىلاپ ، ئەكى تاباق باردى . يىر تاباققا چە گىللىك زات
سالىنىر . يىر تاباققا گەرەنكەلە سالىنىر . گەرەنكەلەدە بودلوق
باردى . بود قىرق گەرەنكەدى . گەرەنكە توغوسان التى مىقالدى .

تۆرت ايلاقى ۋى جانوارلا .

تەيە ، ات ، گامەش ، يەك . قوۋ ، ئەچكى ، يت ،
تەشەك ، كىشدىك .

اخچا قورون.

مەن بىر گىتچە سايىم. انام ماڭا بىر كەسەك قاتاپا بەردى. مەن
 نامدان يەنە خالىي الېپ انان كەسىمە اخچا قورون تېكىدىم. الای يگى
 يشلەنمەسەدا كەسىمى قولوم بلا يشلەنگەنچون مەن انې بەك سىيلى
 گورۇپ ساقلايما. تۆكەنگە بارسام اخچامى سالا ما.

جاڭگور.

جاوا جاوا جاڭگور كەلىر كەلىپ بىزگە بەرە كەت بەرىر
 جەر تۈبۈنە سىڭىپ كەتەر تاۋۇز تۈزۈۋ كىردېك ئەتەر

اى علامنى جانې جاڭگور!

جاو دونيانې سولا جاڭگور!

سابانچىلا يىشگە باشلار جاڭگور توختاپ گۇن چىققانلاى

ورلوقلار بىن جەر كە تاشلار سابان سورۇپ بوشاغانلاى

سابانچىلا باخچاچىلا جەرگە وىرلوق چاچوۋچولا

جاڭگورتىلەر جاز بولغانلاى جاڭگورلارې از بوغانلاى

اى علامنى جانې جاڭگور!

جاو دونيانې سولا جاڭگور!

سابان مۇرزەو خازناسىدىي يىشچىلەنى ساوغاسىدىي

جەر ئوسونىدە جانوارلا ھار يىر توقوم حايوانلا

جاشاۋونا سەنى سايلا ھار وموتنوساڭكا بايلا

سابان ولو بايلىقىدى ھار كىم اڭكا قاللىقىدى

اى علامنى جانى جاڭگور!

جاو دونيانى سولا جاڭگور!

سابانچىلا قىنالالا!

جاڭگور ساڭكا اينانالا!

مۇرزەولە: بوداي، ارپا، تاري، تارتۇخ، پىرىنچ، زېلتقى، يىدىش.

ماقا بلا ۋاڭۇز.

ماقا ۋاڭۇزۇڭ گورۇپ والولوغونا زارلاىپ كەسى كەسىنە

ايتدى: مەندە سايىمى ۋاڭۇز كىيىپك والوئەتسەم بولمازمى؟ ماقا

كۈجەيىپ كەسىن كۈبەدۇب تەرسى چىدامى چاچلىپ كەتدى.

تارت سوزە جوورغانىڭا گۈرە اياغىڭى وزات.

سو .

سوسوز دونيادا نه ۋسكەن زاتلاغا، نه جانوارلاغا جاشاو
جەقدو. سوسوز جەرلە قورۇپ قوم كىيىك بۆلۈپ قالاللا.
سو گۈلدە، بوغەيلەدە، كۆزلەولەدە، تەگىزلەدە بولادى. تەگىزنى
سوو اچىدى، يچەرگە جارامايدى. كۈللەنى، كۆزلەولەنى،
قويۇلانى سولارى سووقدو، تاتلىدى. بوغەيلەنى سوو ارتىقدا
يىگىدى. بالاي تازا سولانى نه تېرىسۇنۇ نه تاتىو جامان بولماز.
سو سووقدان بوزلايدى. يىسىدەن قايناپ تاپو بۆلۈپ ھاواغا كەتەدى.

ۋترۇ كچۇ.

يىر جاش تالادا قىزىلارنى كۈتەيدى. الايغا جووق جەردە
سابانچىلا يىچەنچىلە بارئەدى. قىل جاش يىچىلەنى دارغا سۈيۈپ
وا خاхай قىزىلارىما جالى چابدى دەپ قىچىرىق ئەتدى. مونو تاوشون
ئەشتەن يىچىلە، كىمى قاما كىمى وشگەرك، كىمى تاياق،
الپ چاپىشدىلا. چەتكەنلەرىندە جاش اللارنى چىقىپ كۈلە تورايەدى.

یشچیلە مونو كۆرۈپ اچولانېپ كەتدیلە . بىر تالاي گۈندەن
سەرا جاشنى قويلارېنا بىر جىين بۆرۈ چاپې قاتېشدېلا . جاش
يىاغېلاي خاھى توۋاي ئەتدى ، الاي بىرلغانچون كىشى يىناپ
كەلمەدى . ۋەتۈرۈ كچۈنۈ قويلارېن بۆرۈلە چاپې كەتدیلە .

نارت سوز : يىگى ادام ۋەتۈرۈك ايتماز . ۋەتۈرۈ كچۈنۈ ارتى
سىمىسېز بۆلۈر .

تە كەلە .

بىر تار قايدان سە كىركەن سونو ۋسۈندە بىر تار كەپور
بارئەدى . ئەكى جانېندان ئەكى تە كە گىرىپ بىر بىرىنە توبەشدىلە .
بلانى بىرى بىرىنە جۆل بەرگە ونامادې . مۇيۈزلەرىن بىر بىرىنە
تېرەدىلە . ئەكسىدە تۈۋشە تۈۋشە كۆپۈردەن سوغا جىغىلدېلا .

نارت سوز : تېنچ ادام تېنچلىق تابار . الغېن نۆكەر سەرا
جۆل . عاقىل باشدان كەتسە ئەكى اياققا كۆچ كىرىر .

ئەكى قەيچو .

ئەكى قەيچو جايىقتا قويلارېن كۈتەيەلە . الانى بىرى يىرىنە :
سەن ماڭكا يىر قەي بەرسەڭ مەنى قەيلارېم سەنىكى چاقلى
ئەكى بۆللۈق ئەدىلە دەپ ايتىدى . قۇل : يىر قەيچودا «سەن ماڭكا
يىر قەي بەرسەڭ ئەكىيىزىدا قەيلارېم تەڭ بۆللۈق ئەدە» دەپ ايتىدى .
ئەكى قەيچونودا نەچاشار قەيلارى بارئەدى ؟

يت ،

يىر يت اوزوندا ئەت كەسەك بلا يىر تەرەن سورونو وسونە
سالىڭكان كۆپوردەن وتوب بارا ئەدى . قۇل سودا كەسىنى
تورسونون كۆردۈ . اندا يىر باشخا يت ، ئەت الېب
بارادې ، انى سىيرىپ الايم دەپ سوغا سەكىردى . اندا
يت ئەتدا تابادې . كەسىنى ئەتىندا تاس ئەتدى ، ۇلورگە جەتىپ
كوچدەن چىقتى .

تۈلكۈ بىلا جۈزۈملە .

تۈلكۈ كىردى باخچاغا ۈركە ئەنىشكە قارارغا
اندا جۈرۈپ باشلادى ۆل تۆرت جانېن مارارغا

قاراپ اندا ۆل كۆردۈ جۈزۈملەنى سارغالىپ

جارتىلارى الانى اريو بيشىپ قاراپ

سىلا تۈلكۈ كۆرگەندە سەير بۆلدۈ الاغا

نە كۈرەشتدا جەتالماد ۆل الانى اشارغا

توبلەرىندەن الانى جازىق تۈلكۈ ئوولاندى

سوقلانگانان اشارغا ئەرنى بورنو سولاندى

ئە گۈرەشىپ جەتالمى جۈزۈملەنى تاشلادى

اجو بۆلۈپ ۆلزامان بىلاي ايتىپ باشلادى

اشامايىم تورسونلا مەن الاسىز جاشارما

ارتدا كەلىپ قىنالمى بۇسۈرەوسۇز اشارما

بىلاي اچى كۆگەتنى مەن اشامام جاراتىپ

اشامايىم نەتەمە تىشلەرىمى قامايتىپ .

نارت سوز: جۆرمە گە جەتالماغان كىشىدىك كىرلى جۆرمە دەي ئەدى .

جارلي جاعفارنى عاليم بولغانى.

عارابستاندا وقورغا تالپىغان جاعفار درب يير جاش بار ئەدى.
 قل يير از وقورغا جازارغا بىلىكەللەي، يير وللو عاليم بولغا
 سۇيدۇ. ولزاماندا باغداد شاھارېندا وللو عالملە بارەللە. جاعفار
 باغدادتا بارېب يير عالمنەن دەرس وقوب باشلادې. بو جاش
 ئەم جارلي ئەم قوناق ئەدى. نە وقوماقېقې قېنى نە جارلېقېنى
 قاينېسى جاعفارنى قورقودمادې. قل گۇندۇز دەرسكە بارائەدى.
 كەچە چەلەكلە بلا سو الېب تەرەكلەنى سوغارېب، جالچېلىق
 بلا كەچىنەئەدى. قل شاھارنې واليسى بو جاشنې علدوغا
 تالپىغانېن ئەشتىب، قل ساعات اككا اشاو بەردى. انناسورا
 جاعفار وقوب بەك وللو عاليم بولدو.

موقلاديس.

اسيانې كۇن باتخان جانېندا ماقنيس اتلې يير قوچو بارئەدى.
 يير كۇن تاوغا چىپ قويلارېن كۇتە تورغاللاي، چوروقلارې

تاشخا جاپىشدى. قىل مېڭا بەك سەيىر بۆلدۈ. چوروقلارېن تەشپ. تەرى جانېن ايلاندېرىپ تاشخا سالدې. چوروق تاشخا جاپىشمادې. چوروقنى تابانېندا تەمىر ئالېن سالغانېندا جاپىشدى. داغېدا قۇلۇندا تاياغېنى اغاچ وچون جەتدىرىپ گۆردۇ، جاپىشمادې، مۇجۇرا جانېن تىيىرگەنېتدە جاپىشدى. ماقىس بو تاشلادان بىر تالايىن شاھارغا كەلتىردى. انانسۇرا موقلادىس ات بلا كەسېنە تارتخان تەمىر، دونياغا بەلگىلى بۆلدۈ.

ماقىس تابخانىچون، اتى ماقىسىدى. ئەندى يىز موقلادىس دىيىز. مەداللا: التون، كۆمۈش. باغىر، جەز، تەمىر، قورچ، قىلاي، قورغاشىن. تۇچ، دۇمماق.

شۇغايىب بلا اتاسى.

شۇغايىنى اتاسى باخچاچى ئەدى. بىر گۇن شۇغايىنى الېب باخچاغا تەبرەدى. شۇغايىب جۆلدە بارا تورغانلاي ارىدى. چىلارغا اتاسىندان ويالىپ بەك كۆچ بلا باخچاغا باردى. اتاسى شۇغايىغا

ايتدى: «ھايدا جاشېم كەرتە ما اشا» شەرغايپ ئەكى كەرتە
ۈچ ما الپ اشادي. اتاسې يىگىرگە دەريچىن يىشلەدى.
شەرغايىدا اگىا بۆلۈشدۈ. ئەكىيدە يىگىردە اقپىن اقپىن
ۈيلەرىنە قايتدىلا.

قېزچىق.

قېزچىق سۈيدۇ باخچاغا گىرىپ جورۇرگە
باشدان اياق ۆل باخچانى گۆرۈرگە
گۆرۈگۈ گۆردۇ باخچادا باش اچىپ
تۆرت جانىپنا اريو يىين چاچىپ
سۈيدۇ ۆل بوتاغىن تارتىپ بۇگەرگە
چوق توتوب انې يىسكەب گۆرۈرگە
ئەزىلدى توتخاللاى انې چاققانى
بەك قىنالىدى اگىا قېزچىقنى جانى.

ادامنى قارنى بلا قالغان سانلارې.

ادامنى سانلارې قارىڭا ايتدىلا: «اي قارىن! يىز ھار زامان
قېناپ يىشلەي يىز، سەن اشاپ ھالەك ئەتكەن بىرلەسا يىر زاتخادا
جاراماسا، بو نە يىشدى! دەب اشارىق يىچەرىك بەرمەي تۆختاللا.
يىر تالاي گۈندەن چارخنى ساللارې قارىسوز بىرلەدو. قۇل بىر
جانېنا، اياقلارې يىر جانېنا اووب چىقىلدېلا چارە كنى تەبەكەنى
تۆختادې، قېسغاسى چارخنى ھار يىر زاتى قېمىلدەماي تۆختادې.
چارخنى سانلارې مونو گۈرۈپ بىلىمسىزلىكلەرىن اڭىلايدېلا. اما
بو بەلاحدان باشلارېن قوتولتورغا امال بىلمەي، جارخ ساولاي
ھالاك بۆلۈپ گەتدى.

نارت سوز: قارىسوز چارۋىگەن اجالسېز ۇلور.

جۆلەتۈچۈلا بلا يىتلە.

ئەكەو بارايەت يىر كەچە لاخور ئەتە

جانلارېندان يىر يت چىقىدى خاپ خوپ ئەتە

تیسره یتله جیلدېلا یت تاوشخا

بارې بیردهن اتیلدېلا نه کی جاشخا

ییری قورقوب وزالفانه د جهرده تاشخا

ییری ایتدی: قزی نو گهریم تاشنی تاشلا

یت توقومو تاشدان قورقا یلمهیدی

تاشنی گورسه چاملانادی سؤیمهیدی

چاچیلدېلا تاشنی جهرگه سالغالای

تاشنی قویوب ییر از اراق بارغالای.

دوینا کورگن ادام.

ییر کیشینی ییر تالای جاشی بار نه دی. ییر ییرین یلمه ی

نه دیله ر، الانی هار ییری کهسی سؤیگن زاتنی نه ته نه دی. الای

بلا ییر زاتنیدا بېندېرالمای نه دیله. اتالاری ییر گون وون چپقنی

ییر ییرینه بایلاب جاشلارینا: «جاشلاریم بیلانی ورتاسېندان قایسېمېز

سېندېرسا اگکا بیر ات بهریمه» ده ب ایتدی. جاشلا نه

كۆرەشدىلەدا سېندىرالماللا. مونو دونىادا يىر ادام سېندىرالماز دەدىلە.
 اتالارى چىقلانى باولارېن تەشىب يىر يىر سېندىردى. جاشلا
 ايتدىلا: «يىلاي كىمدا سېندىرېر» اتالارى ايتدى: «سيز بو چىقلانى
 يىر گە بايلاغان كىيىك عاقلەنېزنى، قارووغوزنو يىر ئەتسە گىز،
 سىزنى كىشى خۆرلاماز. الاي بولماسا، جارلېدا بولورسوز،
 توشمانېزدا سىزنى خوزلار. مېندان سورا جاشلا يىرىگىب بەك
 ناسېلى بولدولا.

ايرى چاباق، بالىق، دوواداق.

ايرى چاباق، بالىق، دوواداق. ايتدىلا: يىز بو اربانى تارتايىق
 جە گىلدە بلا بارى ارباغا ايامىن گۆرەشدىلە بارماغا
 امال جوق ئەت اربا جولا قالېرغا يىلسەلەيەد الا يىر گە بارېرغا
 دوواداق وچوب تارتىدى ھاواغا تارتا ئەدى بالىق انى سو تابا
 تارتىدى انى ايرى چاباق ارتېنا اربا قالدى قىمېلدامى الېنا
 چوڭ اربانى يىرىكمەين قويدولا كۆپ گۆرەشەب كەسلەرىندا سويدولا
 كەرەك بولمايد ايرېرغا كىمدەد گوناخ ھار كىم يىلەد نەدەن بولدو بوبەلاح

ۋەتەن كىچى.

بودايدان، تارىدان، ئارتۇقچىدىن، ارپادان تىرمەنلەدە تارتىپ
ون ئەتەللە. وىنان تېلى ئەتەلدە، تېلىدىن ۋەتەن ئەتەلدە. ۋەتەن
پەجىدە يېشىرىلەدى. گىرچىنلانى بارىدىن بودا ۋەتەن اشخېدى.
بودا مىرزەولەنى باشىدى. تاو سو يىچكىلەنى باشىدى.
اش ساوتلا: تەگەنە، ئەلەك، اياق، قاشىق، تاباق. چۆلپۈ،
چۆيۈن، قازان، تابا، جالغۇچ.

قارت باچخاچى.

بىر قارت الما تەرەكچىكلە ۋىرنا تا تورا ئەدى. اگكا بىر
تالاي جاش كەلىپ، قارتچىق! «سەنى ۋەمۇرۇگدە بلاغا كۆگەت
يىتە، سەن الادان اشامازسا، سورا سەن بو الما تەرەكچىكلەنى
ۋىرنا تېرغا نەك كۆرەشەسە» دەپ ايتىپلا. قارت: «مەن اشاماسام
باشخالا اشارلا. باشخالا ۋىرنا خانان مەن اشاغانما، مەن ۋىرنا خاناندا
باشخالا اشامىپلا» دەپ جوواب ئەتتى. جاشلا مونو ئەشىگەلەرىندە

تاختانلارغا ئويالدىلا قارتىنى قولونان كۆرە كنى الپ تەرە كىچىكلەنى
تورنا تېرغا قارتىغا بۆلۈش دوللا.

تاش.

يىر جارلى يىر باينى اربازىنا كەلىپ ساداقا تىلەدى. باي يىر
زات بەرمەي، كەت دەپ قىچىرايدى. جارلى كەتمەدى. قىلزاماندا
باي يىر تاشنى الپ جارلىغا اتىدى. جارلى قىل تاشنى الپ،
«مەن يىر زامان كەلىپ بو تاشنى انى كەسىنە اتىغىچى ساقلامدا»
دەپ خورجونونا سالىدى. باينى زامانى كەلدى. قولونداغى الپىدى.
كەسىن تۆرمەگە سۈردۈلە. قىل زاماندا قىل جارلى اگدا
تۆبەدى. خورجونونان تاشنى الپ قولون كۆتۈردۈ. الاي
يىرغا ئىچون جارلى سۆقرا ئىپ، مەن بو تاشنى كۆپ زامان يىر
ساقلامدا. قىل باي قارىپولو زاماندا مەن انى ورغا قورقدوم. ئەندىوا
مەن انى جازىقسىنەرغا كەرە كە دەپ تاشنى جەرگە اتىپ، يىر
كەسەك اخچا بەردى.

نارت سوز: يگليگه يگليگ هار ادامنى يشىدى،
جامانداققا يگليگ اشخېلانى يشىدى.

ئەكى سابان تەمىر.

بىر تەمىرچى بىر تەمىر كەسە كىدى ئەكى سابان تەمىر ئەتكەن
ئەدى. الانى يىرىن سابانچى، يىرىن تۈكەنچى الدى. سابانچى الغان
تەمىر هار زامان جەر سۈرۈپ كۆمۈش كىيىك چېلتىراپ تورا
ئەدى. تۈكەنچى الغان تەمىر قارالېپ، تىرت بىرلۈپ تورا ئەدى.
بىر تالاي زاماندىن سورا، بۇ ئەكى تەمىر بىر يىرىنە جۈلۈغۈپ،
قارالغان تەمىر قۇل يىرىنە سۈردۈ: «بۇ نە سەيدى، سەن هار
زامان يىشلەپ تۈختىماي تورغالايدا مىيالا كىيىك چېلتىراپ توراسا،
مەن بىر زات يىشلەمە گەللەيدا قارالېپ توراما. چېلتىراغان تەمىر: اى
سىلى قارناشېم! يىشلەمە كىلىك هار زاتىنى ناقتۇ نالماز كىيىك
چېلتىراتادى. يىشىز قالغان سەنى كىيىك قارالېپ ھالاك بىرلادى.
دەپ جۈواب ئەتدى.

سوال: بو ئاكي سايان تەميرنى كيم ئەتكەن ئەدى؟

ئەدەن ئەتكەن ئەدى؟

الانې كىملە الدېلا؟

سابانچى انې بلا نە ئەتە ئەدى؟

تۇر كەنچى قايدا ساقلادى؟

سابانچىنچى نەچىك بۆلدى؟

تۇر كەنچىكى قالاي بۆلدى؟

بلا يىر يىرىنە تۇبە كەللەرىندە نە سۇلەشدىلە؟

اغارغان تەمير قارالغان تەميرگە نە جۈۋاب ئەتدى؟

نارت سوز: مېنىلە گەن ارېماز يىشلەمە گەن جارېماز.

باچخاچى بلا ايۇ.

يىر جاز ايۇ بلا باچخاچى ئۆگەر بۆلۈپ تورما سالدېلا.

تۇرۇر باچخاچىنى، باشى ايۇرۇر بولغا جارايدېلا. تورما اشخې يىتدى.

باشىن ايۇ الدې، تۇرۇن باچخاچى الدې. ئە كىنچى جاز تۇرۇر.

خاير بەرگەن قاناتلارلا . بلا گاگى تاباللا . گورت جاتىب
جۈجەك چىقاراللا . يىز بلانى جومورتخالارېن اشايىز . تۈكلەرىن
جاستىق تۈشەك ئەتەيز .

كىمچى .

يىزنى كىمىلەرىيىزنى كىمچىلە تىگەللە . كىمىلە : چەپكەن ،
جامچى ، باشلىق ، شالباز ، قابىل كۆلەك پىشىم ، كۈنچەك . چەپكەن ،
جامچى ، باشلىق ، شالباز ، پىشىم جوندەن ئەتەلەدى . جۈن قويدان
قىمىرلايدى . كۆلەك كۈنچەك قابىل قوماچىدان ئەتەلەدى . قوماچىنى
ماموقدان جىيە كەن ئەتەللە . ماموق يىسى جەردە يىتەدى . جىيە كنى
جىيەك قورت ئەتەدى . اياق كىمىلە : چاپىر ، چارپىق ، چوروق ،
باشماق ، ويوق ، گالىدى ، مەس ، چىمىداي .

چوروقچو .

چارپىق ، چوروق ، مەس ، باشماق ، گالۈش ، بارپىسى اياق

ايۇنۇ باشى باچخاچىنى بولغا شارد بلا نوگەر بۆلدولا. بو
جاز بوداي چاشدىلا قول بەك اشخې يىتدى. تامپىن ايۇ. الدي
باشىن باچخاچىغا بەردى. ئەكى چىلداد ايۇنۇ جولو بولماي.

ات بلا ئەشەك.

يىر كىشى ئەشەكنى اوور جۇكلەب قوشخا سۈرەيەدى.
ئەشەك اتقا: «اي ات قارناشېم! جۇكوم بەك اوردو يىر از
ال» دەپ تىلەدى. ات قولاققا المايدى. ئەشەك يىر از بارغاندا
سۈرا اپىنىپ جىغىلاپ ۆلدۈ. يىەسى ئەشەكنى تەرىسىن. جۇكۇندا
الېب اتقا جۇكلەدى. جۇكدەن يىر كەسەك الفا وناماغان ات،
ئەشەكنى جۇگۇن تەرسىندا كۆتۈردۈ.

نارت سوز: نۆكەر بۆلساڭ تەك بول تەك بۆلماساڭ كەك بول.

ۋى قاناتىلا.

گوگروك، تاوق، بابوش، قاز، قىپم تاوق، بلا ادامغا

وقو گۈرەش بۆل عالم قالما جاھیل اتېلېپ
اتام مەنى وقوتدو گۈزوم جارېن قارادې
اتېم بۆلدو بېلىملى جاشاووما جارادې.

وقو كەرەكلە : كىتاب ، تەتراد ، قاغىت ، قالم ، مەرەكەب ،
داوات ، قارېنداش .

تەڭگۈز بلا ئەمەن تەرەك .

يەر ئەمەن اغاچى تۇرۇپ ، تەڭگۈز تۇيغۇنچو گۈگگالارېن
اشاب ، موشولداپ جوقلادې . بىر زاماندا تەڭگۈز جوقودان
وياندى . اغاچى تەبۇن قازېپ ، تامېرلارېن وواتېپ باشلادې . بىر
قارغا مونو گۈرۈپ : اى جاراسوز جانېوار ! مونو تامېرلارېن
نەك وواتاسا ؟ اغاچى قوروتاسا دەپ قېچىردې . تەڭگۈز :
« قوروسا قوروسون ماڭا نە زارائې باردې . مەنى ازېقىم ئەمەن
گۈگگادلادې ، مەن انلانې اشاب زاووق ئەتەمە » دەپ جىواب
ئەتدى . تەرەك بو سۆزلەنى ئەشتېپ تەڭگۈزغا ايتدى : « اى يگىلىكى

کیمیله . ایاق گیمیله نی جوروقچو نه ته دی ، بلانی ساخیان قویاس
کییک نه ریدن نه ته لله . چوروچو الغین ایاقنی ولچه سین الادی
اگکا کوره کب نه تیپ ، الای بیچه دی . جوروقو باشین بالاوز
سورتولگن خالی بلا تیکه دی . توبون اغاچ چویلہ بلا به گیتہ دی .

ناسیحات .

جاشیم جانیم جورہ گیم	گهل ما کتابا بهریم
کهره کیگه قارایم	هار زاتیکا جبارایم
جاشیم جورؤ ما کتابا	ما کتاب عیلمو تابدربر
عیلمو عامال بیر بولما	یلیم کؤگهت قابدربر
عاقیپکی جیهه سهن	هار کهره کلی یشیگه
نؤکهر بولما هار زامان	سهن ادهسبز کیشیگه
نهرتدهن یگگیر سهن جورؤ	سوختالانغا نهریشیب
هار قایغیکی سهن جیهه	دهرس یلیر گه گوریشیب
سیلی کوروب ما کتابی	جوره گیگه قاتیلپ

قارت بولسا مونو بلا الاغا اش بەرلىكمە دەپ جوواب ئەتدى .
باشقى بو سۆزۈندەن امان ئەتگەنلەرىن ئەسكەرىپ انان سورا
نالارنا يگى بولدولا .

نارت سۆز : قارت خاتەرىن كۆرمەگەن قارتايماز .

مايمول بلا كۆزلۈك .

كۆپ جاشاغان مايمول تو ئورۇ تايدى كۆزۈندەن .

ئەشتىدى كۆزلۈك جاراید دەپ اداملانى سۆزۈندەن

اداملانى قارتلارى كۆزلۈك بلا كۆرەللە

ازغان كۆزگە كۆزۈكلە جارېقلىقنى بەرەللە

بىر كۈن تالاي كۆزلۈكنى مايمول تايدى كەسىنە

ئە جاپىلى سالىغى بىردا تۇشمەد ئەسىنە

باغىپ باشلاڭ الانى قوبروغونا باشىنا

الدىم دەدى بلانى بىر فايداسىز بوشونا

يىتتى مايمول چاملانپ ادام ماڭگا توشماندى

الا ايتىپ ئەتگەنىڭ بارى قالماي بوشماندى

بىلمەگەن تەڭگوز، ۋرگە قاراساڭ گۆرۈرەڭ، قىل سەن
سۆيگەن كۆڭەتنى مەن يىتىدىرمە. مەنى قوروتساڭ قىل قايدا يىتەر؟
نارت سوز: يگىلىككە جامانلىق جامانلانى يشىدى.

اڭگا بلا ولانلىغى.

بىر كىشى قارت بۆۈب كۆزۈ گۆرمەي، قولايى ئەشتىمەي
ئەدى. قەللارې قالتىراي ئەدى. بەرگەن اشلاپىن اشايالىماي تۆكە
ئەدى. جاشى بلا كەلىنى ۋىدە كىلەرى بلا بىرگە، اربو تەبىسى
جاراشدېرىپ اشايەللە. اڭگانى وينو بىر مۇيۇشۇنە قىلتورتوب
تاباق بلا اش بەرەيەللە، بىر كۈن قارتىنى قىلو قالتىراپ تاباقنى
جەرگە يىپ سېندېردى، كەلىنى مونو گۆرۈپ، اڭگاغا
اچولاندى. اڭگا قىررقوب باشىن ئەنىشكە توتدو. اندان
سەرا اڭگاغا اغاچ گۆريان جاراشدېردىلا.

بىر گەن ولانلىغى بىر اغاچنى قازىپ گۆرەشە ئەدى. اتاسى
اناسى اڭگا: «مونو ئەنە تەرىكسە» دەپ سۆزدولا «اتام نام

عالی بیرین ورلاب اشادی. ویده گی کؤن ورتالیق اشاغان
زاماندا، اتاپیز شابدالنې که لریب قاراسا بیرى جوق. اتاپیز
شابدالنې جاشلانې بیرى الغانېن یلدیله ! قایسی بولغانېن یلمه دیله .
اککا ولۇش بهرمه ی عاقیل بهریر وچون، اتاپیز یز که سوردو:
« جاشلا شابدالنې قایسیغز الغانسیز؟ » یز ینکار نه تدیک، سورا
اتاپیز یز که : « تونه نه بیر جاش شابدالنې سویه گین جوتوب، قارنندا
نهریمه ی، ولۇر که جه تیپ تورایه دی، نه ندی مه ندا سیز که،
ورلوغون اشاغان نه سه گیز ولۇرسۇز » دهب قورقوب سوراما
ده دی. اتاپیز بو خابارنې ایتغانلای عالینی به تی که تدی.
که سین تیالمای، مه ن شابدالنې اشاغانېمدا ورلوغون جېغاریب ایتانم
ده ب، ورلاب اشاغانېن ایتېب قویدو. ویده گی باری گؤلدوله
عالی ویا لیب جلادی.

جارلی کیسدى.

بیر جارلی کیشی، ایاق کییم الفا اخچاسې بولمای جالان

بلای ایتیب کۆزلۈكنۇ تاشخا وروب باشلاڧ

بیرین قویماي الانی قۇل وواتیب تاشلاڧ

کۆزلۈك نه گه جاراسپن جۈرۈمهسه جۈلۈندا

مییالاسی ئووالپ باوو قالدی قۇلۈندا.

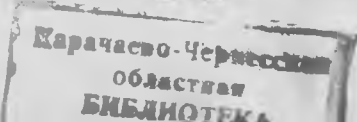
ۋیده گی .

ییز جەتی باشلی ۋیده گیسیز . اتام ، انام ، ئە کی قارناشیپ ،
ییر ئە گەچیم ، ییر قارت امام باردی ، مەن بارپەندان کیتچەمە ،
اتام جاگکیز کەسی یشلەب ۋیده گیسین اسپرایدی . اتاپیز
کیملەرییزنی تیگەدی ، جامایدی ، جووادی ، اش ئەتەدی . ۋیگە
ۋی ییچەلیک ئەتیب ھار زاتنی بەك جاراشدیرپ توتادی .

ۋیالچاق عالی .

بیر کۈن اتاپیز بازاردان ۋیده گیسنە ادام باشنا بیرەر
شابدال کەلتیردی . مەندەن ئە کی جیل تامادا قارناشیپ

۱۷۵۹۱.۲۹۲۷

قاز بلا تورنا.

يىر تالاي قاز شوولداپ	كۆكده وچوب بارغانلای
يىرى كەسین ۋالولاب	بلای ايتىپ ماختاندى
سودا جۇزسەم عايىسىز	كۆكده وچاما قايغىسىز
جارتلىق جوق جۇرۇرگە	جەردە جۇرۇپ مەن بارسام
مەنى كىيىك گۇرۇرگە	جەر ۋسۇندە تابىلماز
قاز ماختامما بۆشونا	جوواب ئەتدى تورنا اگگا
جەتگەنىگە قوشولا	ايلاناسا سەن تەلى
ساگگا تەگگە توتارغا	سەندەن توسال تابىلماز
بىلالمازسا وچارغا.	يلاچىنگە تەك بۆلۈپ
سەن ايتىپ چابازسا	مارال كىيىك توزلەدە
سەن يىر قارپو تابمازسا	جاباق كىيىك جۇزەرگە
كۆڭنۈ باشىن بىلىرگە	كەرەك تۇيۇلد ادامغا
يىرنى اشخې بىلىرگە.	تېشىلەيدى ھار زامان

ایاق بازارغا باردی. بازاردا ئەكى ایاغیدا بۆلماغان بىر ساداقچىما
تۇبەدى. قىل مونو كۆرۈپ قىلانىپ. مەن جارلى تۇيۇلمە،
جارلى ئەكى ایاغى ئەكى قىلو بۆلماغاندى دەپ، كەسىنى
ساولوغونا قىواندى.

ساولوق.

جاشلا ساولوق سەيسەگىز ھار زامان كىرسىز بۆلۈغوز.
تازا ھاۋانى سۆلۈغوز. كىر ھاۋادان ساقلايغىز. ۋىگە تىشىندان
تازا ھاۋا كىرىر ۋچون ئەتىكەنى تەرەزەنى اچىغىز. بەتىگىزنى
سوق سو بلا جوۈغوز. ھار كۈن اچىق ھاۋادا سايىغىزنى
قىمىلدايغىز، (گىمناستىك ئەتىگىز) تۇتۇن يىچەگىز، تۇتۇن ئوودو.
نە بەك كۆپ، نە بەك از اشامىغىز، بىر ماردادا اشاب، بىر
ماردادا يىشلەگىز. سىزنى جايغىزدا، جوقلارغا تۇغوز ساعات تامامدى.
ارتىق جوقلاماق، ئەم زارار ئەم ئەرىنچە كىلكىدى.

ماكتايفا چاقپرو .

تەرتەن توروب جاشچىقلا سىز ماکتايفا بارىغىز .

تەرك قوغونا كىيىپ كىتابلانى الېغىز .

گوگوروگلا قىچىردى ھار كىم ىشگە جايلىدى

تەرەزەدەن كۈن تىدى ۋىلەربىز جارېدى

جانپوارلار اداملا بىرەر ىشنى توتدولا

قانائىلا بارىسى بىرەر چەرگە وشىدولا

تەزە چالقى چاپىرايدى، بىچەنلىكلە جايقالاد

سوغا كىرىپ چاپاقچى اوون تارتىپ قايتاراد

جانپوارلا جەكەتلە بارى تاووش تەتەللە

اندا بولغان ھار بىر زات ىشلەرىنە جەتەللە .

كىشىدىك بلا چىچىلالا .

يىر قارت كىشىدىك يىر چىچىناننى گۇرۇب: « جانچىچىم بار

چىچىنانلانى بارىنا خاپار بەر كەلسىنلە بو چىل حاجىگە گەتەمە ،

مەن الانى ينجىتىگەن بۆلۈرما رازىلىق ئالما سۇيەمە» دەپ ايتىدى.
بو چىچىخان تۆرت جانپا چاچىپ كىشىدىكىگە رازىلىق بەرەرگە
كەلىكىز دەپ چىچىخانلانى جىيىيەدە.

بىر قارت چىچىخان بلانى چىيىلغانىن كۆرۈپ «قايرى باراسىز؟»
دەپ سۆزدۈ. چىچىخانلا قىوانىپ اڭكا خاپارنى ايتىدىلا. قارت:
«بارماغىز مېنىدا بىر حىلا توزاق باردى. قىل مەن كۆرگەن
كىشىدىكىنى مېيىقلارنى ۋىسۈندەيەسە قىل حاجىگە بارماز» دەپ
ۋەتەندى. الاى بۆلغانىچون چىچىخانلا مېكا تېكىلاماى كىشىدىكىگە
ۋىلو خورمەت ئەتىپ باردىلا. كىشىدىك توردۇب ۋىستالىق بلا بلانى
چىچىقان تەشىكلەرىن بېتىپ ھا! مەن سىزنى كۆرەيم، قانچىقنى
باشى تۇرغاللاى تۇيۇن تەشكەن قايسىغىز سىزنى» دەپ قىچىقلىق
ئەتەندى. چىچىخانلا نە تەەرگە بىلمەى ئەس تاشلاىلا. كىشىدىك
ھا قارتلىقىدا ماڭكا يىگى كۈن تۈۋدۈ دەپ، بىر بىر بۈۋب
بارىسىن بېتىدىرىدى.

قومورسناچېق بلا كاسكا.

قومورسناچېق جاى وزونو توختاماي یشلەي ئەدى. ویاسپنی
 تۆگەرە گینه ایلانا ئەدی، ارپا، بودای، بورتۇك تابخانین ویاسپنا
 تاشی ئەدی. بلای بلا جاى وزونو کۆرهشیب انبارین تولتوردو.
 قېش اشارین خازېرلادی. قومورسناخی بیر کاسكا خوشوشو بار ئەدی.
 قل جاى وزونو بیر خائسدان بیر خانسنا سه کره، اوزو توختاماي
 قېچېرقى مەته ایلانا ئەدی. تابخانین اشای ئەدی، یچه ئەدی، ارتپنا
 شاغیش ئەتمەي ئەدی. بلای بلا جاى. کەتدی، قېش کەلدى.
 سووق بۆلدو. جابالاق جاودو. قومورسناچېق ویاسپنا کیرب
 ئەشیگین به کیتدی. ویاسی جېلی انباری تولو، نه خائاسی بار راحت
 بۆلدو، قل راحت بولمايچون جازېق کاسكانی یشی جامان بۆلدو.
 ایاقلاری، قاناتلاری سووقدان قوروشدو. اشاری جوق، قل
 توختاماوچو قېچېرقى توختادی. سورا کاسكا امالسیز بولوب اقرېن
 اقرېن سه کره، قومورسناخی ویاسپنا کەلدى، ای مارجا خوشوشوم
 اچدان سووقدان ۆلەمه مەنى ۆتۈرمە جازېق سپن دەب تیلەدى.

قورمورسناچېق چىڭپ: « ھا سەنمىسە! جاى وزونو ارې بارى
سە كىرە قىچېرىق ئەتە وىناى ايلانوجو كاسگا، ئەندى بۇكۇن
ساڭكا نە بولغاندى؟ دەپ ايتىدى. كاسگا: «اى مارجا خوتشو
جازىق سېن دەپ جىلادى، قومورسناچېق: « جاينى التى اىي بوش
ايلانگان خاولەنى ىشى قىش جلاو بولادى. مەن ساڭكا نە
تەتەيم جاى وىنادېڭ، قىش تەسە» دەپ قايتىپ وياسىمنا
كىرەپ كەتتى.

نارت سۆز: ورونماغان تويونماز، ىشلەمە گەن ىشلەمەز.

قۇللا بېش تورغا جاراتىلماغاندىلا.

يىر كۇن يىر كىشى تامادا جاشىن يىچەن چالغا جىەر گەن
ئەدى. قىل اندا يىر زاتدا ئەتمەي وتورروب تورايەدى. انې پزىننان
كىچى جاشىدا باردى. الا اندا ئەكىسىدا وتورروب لاخۇر
ئەتە تورغانلاى اتالارىدا كەلدى. اتالارى: « جاشلا نە ىشەيسىز»
دەپ سۆردو.

تامادا جاشى بىر جوقدا وىغاي دەپ جىواب ئەتتى. قۇل
بىر جاشىدا قارىناشنى نە ايتخانىن اڭگىلاماي، مەندا اڭگىلا
بولوشورغا كەلگەنمە دەدى.

اتالارى كۇلۇپ: «قالاي اشى بىشچىلەسىز، بىرىگىز
جوقدا ئەتمەيدى بىرىگىزدا اڭگىلا بولوشورغا كەلگەندى.
قۇللا بوش اري بارى سىلكىب، لاخار ئەتە تورغا
جاراتماغاندىلا يىلەرگە ورونورغا جاراتىلغاندىلا دەپ جاشلارنى
عايب ئەتتى.

ئەشەك بلا بول بول.

وزون قولاق ئەشەك بىر باخچانى قاتىندا بول بولغا ئەبەب:
بول بول، «سەن كەسك بىر گىتچە قاناتاچىق بولغانىڭ ئۈچۈن
تاوشوك تاولانې تەشەدى. دونيانى سەرسىندىرەدى. اداملا قاناتلىلادا
سەنى تاوشوكا عاشىقدىلا. بىر از جېرلادا مەندا بىر تېڭىلايم»
دەدى. بول بول ئەشەكنى تىلەكىن قابىل ئەتتى. نەتەبىلگەن

وستالېغىندا قالدېرماي جېرلايدى. تاوشو باخچالانى تۆلتوردى.
تاولانى تاشلانى زېڭىگېرداتىدى. بول بولنو تاوشو تۆختاغانىدا
ئەشەك قولاقلارىن سالىندېرىپ تويلايدى. بىر كەسەك زامانان
سەرا بول بولغا ايلانېب: «افەرىم بول بول، قالاي اريو جېرلايسا!
الاي بولسادا يىزنى خوشوبوزدا بىر چال گوگوروك بارىدى،
سەن انان بىر از ۋرەنسەك تاوشوك اناندان اريو ئەم ۋتگۈن
بىتلور ئەدى» دەدى.

تاولولا.

تاولولانى بىر قامو، كافكاز تاولادا، بىر قامو بو تاولاغا
جوق تۈزلەدە جاشايلا. قاراچاي خالق كافكازنى تاولارىندا جاشاغان
قاوملانى يىردى. قاراچاي، تاولانى يېنىدە قايا ۋرتالارىندا، قولاقلادا،
ۋزەنلەدە جاشايدى. جەرى سابانچىلىققا يېڭى جارامايدى؛ نارىۋخ،
تارى، بوداي، رەچكا كىيىك مىرزەلەلەي قولاى يىتمەيلە. جاڭگىز
اربا بەك اخشى يىتەدى. جەرىنى تاقىرلىنى. يىتمىسىزلىكى سەبەبەن
قاراچاينى ساناعاتى حايوانچىلىقىدى. ات، تووار، قولى، ئەچكى

كۈتۈپ بو حيوانلانى خايرى بلا جاشايدى. قاراجانى جەرى تىك،
چە گەت، قايالى، تاشلى، بۆلغانى ۋچون ئەچكىگە بەك جاراولودو.
ئەچكىلە، جاي قايلادا، ېرانلادا يىگى سەمىرەللە. قېشدا چە گەتلە
بلا جازغا چىماللا. بللاى جەر، اتى، توۋارنى ارتىق وللوسونا يىر از
تابىزدى. وللو ماللا تاۋدا، تاشدا يىگى جۆرۋىمالايلا. قاراجاي
خالقدا بو حيوانلانى يىر كەسەك گىتجەرەگىن كۈتەدى. قۆيلارى
بەك يىگى توقومدو. ئەتىنى تاتلىمىنى بلا «قاراجاي قوزو» دەپ
دونيغا بەلگىلىدى.

جۈنلەرى سىيلىدى. بو جۈننەن قاراجايلا جامچى، چەبگەن،
باشلىق، كىيز، كىيز بۆرك، گەبەنەك ويوق، شىم، چىنداي،
قۆللوق. تەرىلىك، جاورلوق، تۆبوقلوق، يچىرگى، ئەتەللە.
سەتلەرىنەن ايران، جاو، بشلاق ئەتەلدە. قۆى تاولولاغا بەك
خايرلى حيواندى.

جايلىق .

جاي تاۋلادا ماللا تورغان سېرتلاغا ، قارلا بوزلا تورتاسېندا
سالتېن چاتلاغا جايلىق دەيلە .

جاز مايدا قاراچاي خالق ، ماللارې ئىدە گىلەرى بلا جايلىققا
چىقاللا . وكتياپىرغا دەرى اندا توراللا . سالتېن سېرتلادا ،
قايالا كىرتلە اراسېنداغى ارېو چاتلادا كىرت ترونلادا ماللا بەك
وللو زاق ئەتەللە . ئەتلەرىدا تاتېملى بولادې . يىسى كۈن كىرت
ترونلادا سالتېنلايلا . جايلىق مال ادام وچۇندا مارداسېز زاقودو .
جايلىق قاراچايلىلانى كورسودو . الا جايلىققا قېشقا قاتېق : جاو ، بشلاق ،
توزلوق جىاللا ، ماللارې قېش يىر از الاشراق سېرتلادا ، وزەنلەدە
توزلەدە بېچەن يىشلە گەن جەرلەدە قېشلايلا .

قاراچايدا تاۋلا .

كافكاز تاۋلانى ئەم مېكى مېكى تاودو . مونو يىر اتى
ئەلبروسدو . مېكى تاۋنو كىن چىقۇن چانېندا « ماقار » كۈن

باتخان جانېندا «قاراچاي» جاشايدې بلانى اتلارې باشغا بۆلسادا
ئەكسىدا يىر خالقدې . نېللەرى عادەتلەرىدا يىردى . كافكازنى قاراچاي ،
مالقار ۆلتورغان جەرلەدەگى تاۋلادان مىگى جوقدو . اندا مىك
تاۋلانى باشىننان قار جايىدا كەتمەيدى ، جاي بوغۇيلىو بوزلارې ۋىچ
تۆرت جاقىرىم جەرنى باسېب تورغان تاۋلارې باردې . قىل بوزلا
بەك قالېندېلا يىر قاوم بوغۇيلىانى تەرەنلىگى جىرما سازنادان ارتېقدې
يىر يىردە قايلالا . بوزلا ، قارلا ۋزۋلۇپ قوشلانى جۆللانى باسادې ،
تاۋلادا چوغۇتور ، قاشخا ئىچكى جور كىيىك كىيىكە كۆبۇدۇ
قاراچاي ووچولا بو كىيىكلەدەن كۆب ۆلتۈرەللە .

قاراچاي تاۋلادا ۆسكەن زاتلا .

تاۋلانى ئىم باشىندا ، يىر زات يىتمەيدى . كۆرت باسېب تورادې
كۆرت بۆلمىغان جەرلەرىدا مارداسېز مىك جالان قايلالا ، بازىق چاول ،
زېغىردې . يىر كەسەك تۆبەرلاقدى بو بازىق چاول قاتېش زالبېقىلدى ،
پىتىرىلدى ، جوموقول ، قارا پىشكىلدى ، قېزىل پىشكىلدى ، تارتېش چاي

يېتەدى . انان الاشراقدا ، قاين ، تاقوزۇك ، جوخار ، تال ، تاولانى
ئەتەكلەرىندە ، ۈزەنلەدە نارات ، ناز ، نىزى ، قاين ، بوساق ، ئەمەن
ئەچكى اغاچ ، شاۋەشىك ، چىنار ، كىرۈچ ، جەرگە ، تال ، كۆك
اغاچ ، قىزىل ناز ، جۈگە ، چوم ، ۈرگە ، ئەل قىرغان ، قوشخاسالماز ،
ايوتېرناق . وللو ۈزەك . كىيىك كۆگەتسىز اغاچلا باردېلا . الما ،
كەرتە ، سارى ئەرىك ، مورتخو ، ئەبزە كۆگەت ، دوغوم ، تاقوزۇك ،
چەرتلەك ، جوموقول ، تۇرتۇ ، تىرون ، ئەبزە تىرون ، قاراقىن ، قاراگۆگەن ،
چىنار ، نانېق ، جوموقول كىيىك كۆگەتلى اغاچلادا كۆيدۇ .

جانوارلار .

ايۇ ، بۇرۇ ، تۆگۈز ، بۆرسۈك ، سۈلەيسۈن ، تىلكۈ ،
سوسار ، جاز كىشىك .

ايۇ بىلا بۇرۇ بەك زارائى جانوارلارلا . مالچىلاغا تېشىلىق
بەرمەيلە ، ماللانى كۆپ اشايلا ، الا ماللىن سۇرۇۋچولە خار
زاماندا وشكۆك جۇرۇتۇرگە كەرەكلىلە . ماللارېن جانوارلادان

ساقلارغا كۆندۈز سۈرۈ بلا ايلانېپ، كەچە ستاوات ساقلاپ يتلە
مالچىلارغا اشخى بولوشاللا.

كېكەلەرى دۆمەي، بوو، مارال، جور، قاشخا ئەچكى،
قوياندى. بلانى بىر قاومو، جاي تاولادا قايلانى ئەم
مىكەلەرىندە بەكلەدە جايلاپ، قېش چەكلەكە تۇشەللە.

— ارىتى —

جاگىگىلىچلا.

۱۰ نچى بەتدە «چ» دەرىسىندە «كىتاب» سۆزۈ ارتىقچى.
انى بوزارغا، ۱۷ نچى بەتدە گوگروك جەرىنە تاق سورات
تۇشكەندى، انى قوراپىرغا كەرە كدى.

و، ۋ، ي حارىقلەرى جەتەشمەي، ي، و جازىلفان سۆزلە
باردى بلاندا وستاز كەسى تۇرەتەپ سىرتخالاغا انكىلاتىر.

1943
انا تیلی.

قاراچای الفبا.

قاراچای چهر کەس موختاریات ولایاتینی وقوو کامیسی قاراچای ،
نۇغای ماکتابلاریندا وقوتورغا تېیشلی کۆردۈ .
موئەللیفی اسماعیل اقبایهف .

4091025

687511
АНА ТИЛИ.

АЗБУКА

НА КАРАЧАЕВСКОМ ЯЗЫКЕ.

ОДОБРЕНА ГОРСКОЙ СЕКЦИЕЙ НАУЧНО - МЕТОДИЧЕСКОЙ
КОМИССИИ ПРИ КАРАЧАЕВО - ЧЕРКЕССКОМ АВТ. ОБЛ.

ОТДЕЛЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОТ 17 ОКТЯБРЯ

1923 ГОДА ЗА № 1.

Составил Исмаил Акбаев.

ХАРЬКОВСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА

Цена 70 коп.

1924 года.

95-111-1925

534253
128520

Г. Баталпашинск.

Карчероблит № 122

Тираж 3500.